

РЕПРЕСОВАНА БІБЛІОГРАФІЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ПРОФСПІЛКОВОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Сучасний стан українського державотворення, зміна місця профспілок у сучасній політичній структурі суспільства, підвищення їх ролі та функцій, а також стан наукових досліджень з проблем профспілкового руху в Україні стали важливими чинниками вивчення та переосмислення базових питань історичної науки-проблем методології та історіографії профспілкового руху в Україні, джерелознавства та теоретичних проблем. Комплекс цих питань дає можливість науковцю підійти об'єктивно до висвітлення основних історичних етапів діяльності профспілок в Україні, правдиво написати історію профспілкового руху. Слід зазначити, що з 1983 р., коли вийшло видання "Очерки истории профессиональных союзов Украинской ССР" під редакцією Ю.В. Бабка /1/ так і не з'явилось комплексного наукового дослідження з цієї тематики. Безумовно, вказане видання має глибокий джерелознавчий матеріал, однак відтворює наукові підходи у вивченні проблем історії профруху, що були притаманні тому періоду. Сьогодні проблеми як теорії, так і практики профспілок в Україні потребують переосмислення, бо писалися в часи доктрини профспілок "як школи комунізму" і нині вказана монографія сприймається як книга з проблем партійного керівництва профспілковим рухом в Україні.

На сьогодні вивчення історичних проблем профспілкового руху, на жаль, не відтворює всю палітру важливих питань щодо даного напрямку. Свідченням цьому є сучасна бібліографія профспілкового руху. Аналізуючи бібліографічний довідник "Літопис друку статей і журналів" з 1990 р., автор дійшла висновку, що дана проблема не достатньо висвітлена. Профспілкова бібліографія представлена, в основному, періодичними виданнями: статті в журналах "Профспілки України", "Політична думка", "Профсоюзы", "Український історичний журнал" та ін.

У першій половині 90-х років в Україні з'явилися монографічні дослідження з профспілкової тематики. Це праці Б.І.Андрусишина, Р.Я. Береста, М.Л.Дубровського, колективне дослідження "Сучасне партнерство", наукова доробка А.Русначенка та ін./2/

У другій половині 90-х років вийшли книги О.М.Стояна, М.П. Зими, монографічне дослідження Г.О.Стоян та книга "Роль профспілок в Україні удавана і справжня". Ці видання є свідченням пробудження ін-

тересу дослідників до проблем історії, теорії та практики профспілкового руху в Україні /3/. Вказані автори, це першопрохідці у написанні об'єктивної, правдивої історії профспілок України. Їх науковим розробкам не притаманні політична заангажованість, стереотипне висвітлення подій з позицій правлячої партії чи класового підходу, як це було у період до 90-х років. На думку автора, на сьогодні ще залишається багато теоретичних і практичних питань, які потребують глибокого аналізу, вивчення, теоретичного осмислення. Високому науковому рівню досліджень сприятиме комплексний підхід щодо джерелознавчої бази історії профспілкового руху в Україні, використання при написанні досліджень “репресованої бібліографії” 30-х років та наступних історичних періодів.

У той час в Україні діяли так звані спецфонди. Під грифами “секретно”, “для службового користування”, “цілком таємно” покоїлися у спецхранах значні масиви літератури, яку заборонила ідеологічна цензура. Слід згадати той факт, що ще в серпні 1922 р. за постановою РНК УРСР утворилося Центральне управління в справах преси, що працювало при Народному комісаріаті освіти УРСР і покляло початок діяльності органів цензури в Україні. На жаль, ці документи були втрачені під час евакуації у роки війни. В 30-х роках видавалися спеціальні “інструкції”, якими заборонялося користування літературою. Особливо “ворожими” були публікації дореволюційного періоду, доби українського державотворення 1917-1920рр. та наукових розробок періоду НЕ-Пу, українізації, які першими потрапляли до “спецхранів”. На стан наукових досліджень з проблем профруху мав вплив ідеологічний контроль в Україні, особливо, в повоєнні роки.

У липні 1946 р. згідно з постановою ЦК КП/б/У і Ради Міністрів УРСР було утворено Головне управління у справах видавництва—Головліт УРСР. У 1947 р. вийшов Указ про державні таємниці, що пожвавило діяльність органів цензури. У 1948 р. органи цензури в порядку контролю за діяльністю бібліотек зобов'язали вилучити 1,1 млн. примірників “політично шкідливої літератури” /4/.

Вилучалися видання репресованих авторів, книги, в яких були фотографії і цитати “ворогів народу”. Органи цензури зобов'язувалися внести виправлення в 40 тис. примірників книжок, які містили “певні недоліки”.

У період першої “відлиги” до фондів бібліотек було повернуто чимало літератури. Однак вилучення різних видань з політико—ідеологічних мотивів не припинялось. Контролювалася постійно література, що надходила з-за кордону.

В 1954 р. в Україні була видана спеціальна книга, в якій містився

перелік сотень книг, монографій, статей, що були під забороною, у тому числі і з проблем профспілкового руху./5/ Аналізуючи його, ми дійшли висновку, що застарілими виданнями виявились бібліографічні покажчики історичної літератури за 1917-1928рр., бібліографія революційного руху в Одесі /1820-1920рр./ .Під забороною у 50-і роки були і “Матеріали ВКП/б/ та КП/б/У про профспілки”, “Збірка рішень і постанов партз’їздів, конференцій та пленумів ЦК ВКП/б/ і ЦК КП/б/У”, “Профспілки України в постановах своїх з’їздів і конференцій” та ін.

Не підлягали використанню розробки з проблем профспілкового руху Геккера і Шлозберга, Рязанова і Розенфельда, Чорномордик і Колесникова/б/. Ці “заборони” не могли не вплинути на стан наукової дослідженості проблем профруху в Україні. В 70-і роки теж виходили подібні покажчики. Зокрема “Сводный список книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети“/7/. Видана вона Головним управлінням з охорони державних таємниць у друці при Раді Міністрів СРСР. Аналізуючи сводний список автору вдалось виявити більш як 150 книг та журналів з проблем профспілкового руху. Серед документів про профспілковий рух знаходимо матеріали Другого Всеросійського з’їзду профспілок, Третього, Сьомого, Восьмого та Дев’ятого Всеросійських з’їздів, а також матеріали Всеукраїнських профспілок. Забороненими були в 70-і роки бібліографічні довідники: “Литература профессионального движения”, “Указатель профессиональной литературы /1916-1926г./”, каталоги книг та журналів, збірники спогадів та статей учасників подій 1905-1907рр. Гортаючи сторінки “Сводного списка”, вражає те, що до даного списку потрапили загальнодоступні політичні словники, біографічні словники соціал-демократії /1880-1905рр./, матеріали конференцій профспілок, звітів, нарисів з історії профспілок.

До переліку забороненої літератури потрапили енциклопедичні словники “Сучасні політичні діячі”, “Політичні діячі СРСР”, “Правління СРСР і РСФСР”, які видавалися в 20-і роки.

Все робилося свідомо, щоб знеособити нашу історію, у тому числі й історію профруху в Україні. До переліку забороненої літератури потрапили видання політичних та профспілкових діячів /М.Томський, А.Шліхтер, Д. Рязанов/, істориків та теоретиків профспілкового руху /С. Айнзафт, В. Булах, В. Бурдева, Х. Діамент, Ю. Калістрова, А. Єльніцького, Б. Колесникова, П. Кононенко, С.Лозинського, В.Лукіна, М.Петрова, О.Розенфельда, А.Чекіна, В.Яроцького та ін /.

Діяльність Комінтерну та Профінтерну до 90-х років також була під забороною. Ворожими виявились розробки А. Гуревича “Возникновение и развитие Коммунистического Интернационала”, “Десять лет Профинтерна в резолюциях, документах и цифрах” під редакцією Ло-

зовського, книги з історії Комінтерну, збірник статей та документів “О Коминтерне” під редакцією Леніна, Зінов’єва та ін.

Проаналізувавши книгу С.Магальяса “Список сконфіскованих і заборонених українських книжок та друків у Польщі до 30 червня 1937р. Порадник для бібліотек” /8/, автор дійшла висновку, що і в західному легіоні існували заборони щодо профспілкової літератури. Це наукові праці /9/, а також періодичні видання “Вісник українського робітничого університету”, “Голос українського робітника” /Берлін/, робітнича газета “Пролетарій”/Харків/, журнал “Червоний шлях” та ін.

Аналізуючи “списки” з профспілкової тематики, автору вдалося виявити нові імена наукових дослідників профспілкового руху, чимало наукових документів, монографічних досліджень, які відсутні у каталогах Центральної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського та в інших бібліотеках столиці. Можливо їх поталанить знайти в обласних центрах, в архівах або ж у бібліотеках ближнього зарубіжжя чи діаспори. Виявити ці джерела, проаналізувати їх, вписати нові імена в історію профспілкового руху—завдання сучасних дослідників.

Об’єктом дослідження сьогодні мають стати періодичні профспілкові видання як дореволюційні, так і ті, що виходили в Україні в період існування доктрини профспілок як “школи комунізму”. На думку автора, ця проблема може стати темою окремого дисертаційного дослідження.

Глибоке вивчення “репресованих джерел” допоможе дослідникам простежувати певні періоди накопичення знань з історії профспілкового руху, розробити періодизацію історіографії профруху в Україні. Нововиявлені джерела мають стати дороговказом у дослідженні важливих теоретичних питань, а саме: генези профспілкового руху в Україні. Вважаю: дата 1817 р., що сьогодні є початком перших профспілок в Україні /західний легіон/, не є остаточною /10/. Очевидно, проаналізувавши архіви Відня, архівні матеріали Росії та України, вивчивши досконало історію фабрик та заводів, громадських рухів на українських землях, що перебували під впливом Російської імперії, ми назавжди забудемо сталінське трактування витоків профспілкового руху в Україні—1905р. Ця сталінська доктрина виявилась настільки живучою, що навіть у наукових розробках 90-х років часто можна зустріти це твердження.

Важливим теоретичним питанням, що потребує глибокого вивчення, є діяльність істпрофів в Україні в 20-і роки. Початківцем у вивченні даної проблеми на сьогодні залишається М.П.Зима, який у дослідженні “Профспілки України: минуле і сучасність”/11/ розкриває віхи історії та діяльності істпрофів в Україні. Істпрофи – науково-дослідні секції при Радах профспілок залишили глибоку джерелознавчу базу – монографії,

довідники, нариси історії регіональних профспілкових осередків, збірники документів, що мають стати об'єктом дослідження як істориків, так і історіографів/12/.

Важливими теоретичними проблемами на сьогодні залишаються питання ролі та місця профспілок в національно – визвольних змаганнях 1917-1920рр., місця профспілок за умов сталінського тоталітарного режиму 30-х років та періоду війни, а також проблеми сучасного профспілкового руху. Вказані вище розробки Б.І. Андрусишина, Р.Я.Береста, О.М. Стояна по новому відтворюють дану проблематику, але не охоплюють цілого комплексу проблем. Безумовно, архіви – це основне джерело вивчення історії профспілок в Україні, однак підняти цілий пласт наукових досліджень, відродити забуті імена істориків – літописців профспілкового руху, які відстоювали різні точки зору, мали самостійність у наукових підходах щодо висвітлення історії та теорії профспілок у різні історичні періоди ... що може бути цікавішим для історика та історіографа!? Ось чому “репресована бібліографія” – це ключ до знань, ключ до вивчення та написання правдивої історії профспілкового руху в Україні.

1. *Очерки истории профессиональных союзов Украинской ССР.* -К., 1983.- 663 с.;
2. *Андрусишин Б.І. У пошуках соціальної рівноваги.* -К., 1995; *Берест Р.Я. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні.* -Дрогобич, 1995.- 128с.; *Дубровский М.Л. Основы рыночного строительства.* -К., 1995; *Сучасне партнерство (сучасний міжнародний досвід).* -К., 1994; *Русначенко А. Пробудження. Робітничий рух на Україні 1989-1993рр.* -К., 1995;
3. *Стоян О.М. Наш гіркий мед.* -К., 1997; *Зима М.П. Профспілки України: минуле і сучасність.* -К., 1996; *Стоян Г.О. Професійні спілки України (1992-1997 рр.).* -К., 1998;
4. *Баран В.К. Ідеологічний контроль на Україні в умовах тоталітаризму (40-50-і роки).* // *Матеріали міжнародної наукової конференції “Тоталітаризм та антитоталітарні рухи”.* -Х., 1994 –С.278-281;
5. *Зведений покажчик застарілих видань, що не підлягають використанню в бібліотеках громадського користування та книготоргівельній сітці.* -Х., 1954.-414 с.;
6. *Там само.* -С.21,67, 171,300-315,381;
7. *Сводный список книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети.* -М., 1972.-330с.;
8. *Список сконфіскованих і заборонених українських книжок та друків у Польщі до 30 червня 1937р. Порадник для бібліотек.* -Львів, 1937.-126 с.;

9. Профспілки і революційне робітництво. - Львів, 1925; Революція і контр-революція на Україні. - Нью-Йорк, 1921; Українське робітництво за кордоном. - Берлін, 1931.;
10. Берест Р. Я. Вказ. праця. - С. 7.;
11. Зима М. П. Вказ. праця. - С. 12-14.; 12. Хандрос Й. В., Ланда Е. Я. Публікації істпартів, істомолів та істпрофів України. (Бібліографічний покажчик). - Х.-К.: Партвидав "Пролетар" 1932. - С. 80-91..

Г.З. ГОЛЕУСОВА
м. Київ

ПРОФСПІЛКИ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

Ще на III з'їзді профспілок України Федерації профспілок висловила думку, що активна соціальна спрямованість економічних реформ та ефективна соціальна політика дозволить вирішити соціально-економічні проблеми. Кінцевою метою соціальної політики має стати істотне підвищення рівня та якості життя населення, забезпечення соціальної стабільності та соціальної злагоди в суспільстві.

Розробка та проведення активної соціальної політики залишається одним із найскладніших завдань для України. Однобічне реформування економіки, глибокі кризові явища при збереженні основ старої системи соціального забезпечення призвели до надмірного навантаження на державний бюджет, високого ступеня оподаткування підприємств, значних деформацій у доходах населення тощо.

Розуміння цього об'єднує передвиборні програми провідних політичних партій України. Це, в свою чергу, закладає основу до спільного вирішення найболючіших соціальних проблем.

Однією з об'єктивних причин негараздів у соціальній сфері є не тільки брак коштів, а й тривала відсутність в Україні **соціальної стратегії**. Навіть прийняття в жовтні 1997 р. Основних напрямів соціальної політики на 1997-2000 рр. не вирішує цієї проблеми, оскільки в них відсутнє головне, що повинна визначати соціальна стратегія - зв'язок економічної та соціальної політики, спрямованість соціальної політики, кількісне обґрунтування її основних параметрів та терміни досягнення.

Які соціальні проблеми та завдання є, на думку профспілок, стратегічними для України? Це, насамперед, підвищення реальних доходів населення, реформування системи соціального страхування, заходи щодо недопущення масового безробіття та розвитку виробництва, впровадження системи мінімальних соціальних стандартів, удоскона-